

Dmitrij Volkogonov: Stalinův f e n o m é n.

Výzkumem materiálů spojených se Stalinovým životem se už dlouho zabývá prof. D.A.Volkogonov, doktor filosofických věd. Dnes uveřejňujeme zkrácené znění autorské předmluvy ke knize "Triumf a tragédie" /politický portrét J.V.Stalina/.

Všechno o sobě věděl jen, on sám. Neměl rád půltóny. Uznával jen bílé nebo černé. Přirozeně se snažil, aby v jeho životopise pro potomky převládly světlé tóny. Nevím, zda znal zákon o odsouzení paměti, který existoval ve starém Římě a který všechno, co se tomu či onomu vládcovi nelíbilo, přikazoval zapomenout. Tento zákon jak známo, však jen zvýraznil marnost pokusů reglementovat lidskou paměť. Paměť žije/a/nebo umírá/ podle zcela jiných, vlastních zákonů. Propast historie je bezedná. Avšak přes oka gigantické sítě paměti natažené nad touto bezednou ~~propastí~~ propastí zapomenutí "nepropadnou" všichni. Takové balvany, jako byl Stalin, mají naději zůstat v análech historie.

Při vyslovení Stalinova jména se v paměti mnoha lidí vynoří především tragický rok 1937, represe, nelidskost. V ovzduší společnosti náhle zavládly valkýrie, které rozhodovaly, jak víme, o životě a smrti. Ano to všechno skutečně bylo. Vinníkům těchto zločinů nelze odpustit. Zároveň si však pamatujeme, že ve všech těch letech byl Dněproges, Magnitka, byl Papanin, Angelinová, Stachanov...

Minulost nelze hodnotit aritmeticky: Čeho bylo u Stalina víc - zásluh, nebo zločinů? Sama formulace této otázky je nemorální, neboť žádné zásluhy nelze ospravedlnit nelidskostí. Otázka je mnohem složitější, máme-li nalézt prameny, příčiny deformací mechanismu moci. Jak se mohlo stát, že šlechtnost se spojovala s nízkostí a zlo se vydávalo za dobro?

Stalin si celý život pamatoval, že V.I.Lenin ve svých dopisech sjezdu v provincii 1922 jeho a Trockého nazval "vynikajícími vůdci", zároveň však nikdy nezapoměl ani otevřenost a hloubkou spalující hodnocení svého složitého charakteru, své těžké povahy. Nemohl se smířit s tím, že Lenin nazval Bucharina "miláčkem strény". Zkoumání Stalinových projevů ukazuje, že často, ale maximálně skrytě, opatrně vyvracel Leninovo hodnocení. Např. když v myslí polemizoval s Leninem, v jednom ze svých projevů řekl: "Bucharina máme rádi, ale pravdu, stranu a Kominternu ještě raději." V této větě je divně celý Stalin: oddaný myšlence, ale lstivý, rafinovaný. Leninův závěr, že "Stalin je příliš hrubý", vyložil tak, že je "hrubý jen k nepřítelům".

Léta stagnace opět ukázala, že dogmatismus myšlení je schopen vytvořit jen iluzorní filosofický chrám, v němž všechno musí hrát úlohu "věčného". A věčné - kromě přeměn - vlastně není nic. Dogmatická slepota je nebezpečná, neboť je schopna měnit ideologii v religii. Dogmatismus všechny pozemské radosti odkládá na "zítrěk" a zítrěk na "pozítrěk". Období revoluční obnovy, do něhož naše společnost vstoupila, se dotklo především společenského vědomí. Není náhoda, že hlavním objektem kritiky se stal dogmatismus a byrokracie, které mají své kořeny v letech Stalinova autokratického vedení.

Karl Radek v knize Portréty a pamflety /1933/ věnoval Stalinovi obsáhlý článek napsaný ve stylu bezmezného opěvování mesiáše. Tento ponižující chvalozpěv na vůdce ho však před tragickým osudem nezabránil. Vědecká hodnota podobných prací je pranepatrná. Člověka velkého i malého, čeká dříve či později nebytí: věčná noc, která určitě přijde, den, který už nikdy nebude. Tato pravda je stejně nelítostná ke každému. Stalin to chápal. Ne bez jeho účasti a ne bez jeho přívrženců je v našich dějinách mnoho "bílých míst" a též mnoho míst se zfalšovanými nebo jednoduše s vytrhanými stránkami. To je jedna potíž. O Stalinových myšlenkách a úvahách mluví ani ne tak jeho díla, poznámky či rezoluce jako spíš věci zhmotněné v sociální praxi, konání, činech a - žel - zločinech.

Jednu ze svých slabých stránek se celý život pokoušel /a ne bez úspěchu/ změnit na důkaz síly. Už během revoluce, kdy bylo třeba jít do závodů a pluků, na shromáždění mezi lidmi, pociťoval vnitřní nejistotu a nepokoj, které, pravda, dovedl ukrýt. Neraď vystupoval před lidmi a zřejmě to ani dobře neuměl. Jeho jazyk byl jednoduchý, jasný, ale bez rozletu myslí, bez jiskry a pathosů tribuna. Silný akcent, spoutaná a monotónní řeč činily jeho vystoupení nevýraznými. Ne náhodou vystupoval na shromážděních, setkáních a manifestacích méně než kdokoliv jiný z Leninova okruhu. Stalin si později na tribuny sjezdů a konferencí zvykl. Ale to už byla jiná situace: jeho tichý, klidný hlas poslouchali lidé připravení ve zvonivém tichu přerušit ho vlnou potlesku přecházejícího do ovací. Svůj zdánlivý vztah k nájmům kontaktů smácení učinil pravidlem:

Dokonce už zběžně seznámenci se se Stalinovými rozhodnutími na vojenských dokumentech hovoří o mimořádné rozpornosti jejich autora. Příklad. Stalin čte zprávu, že snaha zvládnout noční lety vedla k četným leteckým neštěstím. Ve zprávě lid.komisaře obrany se jako příčina neštěstí uvádí shovívavost a nedisciplinovanost, které vládou ve vojenském letectvu. V té době se takové hodnocení rovnalo rozsudku smrti. Stalinovo rozhodnutí však znělo: zlepit přípravu letců a náčelníka letectva, obviněného ze shovívavosti a nedisciplinovanosti, poslat na doškolení do akademie. Ačkoli na jiných dokumentech této doby jsou zcela jiná, krutá rozhodnutí.

Pročítal jsem práce Stalinových domácích politických a ideologických oponentů: Trockého, Zinověva, Kameněva, Bucharina, Rykova, Tomského a dalších. Všichni byli Leninovými spolubojovníky a žáky. Nikdo z nich se nepokládal za Stalinský "kádr". Zatímco Kaganovič, Molotov, Vorošilov a mnozí další činitelé, kteří později zaujali jejich místa hovořili o sobě otevřeně jako o jeho kádrech. V tomto případě se Stalin řídil starým zákonem diktátorů: lidé, které sám vyzvedl jsou oddanější a neaspírují na prvenství. Trockij, Zinověv, Kameněv a mnozí další činitelé byli ve 20-tých letech ve straně známější než Stalin. Nutno říci, že někteří z nich byli velmi plodní. Např. L.Trockij do r.1927 vydal sedmáct svazků svých prací. Tento politik plný energie, jehož příroda neobdarovala talentem literáta, při psaní svých "děl" koketoval před zrcadlem historie a pouštěl se dokázat oprávněnost svých nároků na vůdcovství ve straně. Trockij se chystal převzít moc po Leninově smrti.

Nejčastějším přímým i nepřímým terčem Trockého kritiky byl Stalin. Pravda, hlavní protisovětské a protistalinské práce napsal po vypovězení ze Sovětského svazu. Je známa jeho Stalinova charakteristika jako "nejvýznamnějšího průměru naší strany". Po vypovězení zůstala Trockému jedna věčná, maniacká věc: nezávislost na Stalinovi. Až do konce života. Nikdo na světě nenapsal tolik jedovatých, zlostných, urážlivých, karikaturních a ponižujících slov o Stalinovi jako Trockij. Po XI. sjezdu strany schválilo zasedání ÚV 3.dubna 1922 funkci gen. tajemníka. Tehdy se tato funkce nepokládala za klíčovou, jinak by byl zřejmě I. gen.taj. Lenin. Gen.taj. měl na starosti běžnou práci sekretariátu. Lenin byl již nemocen. Na návrh Kameněva /a zřejmě se souhlasem Lenina/ schválili do této funkce Stalina, který své schopnosti pracovat v aparátu projevil už dříve. Za celý rok po jmenování Stalina do této funkce Lenin 4.ledna 1923 v dodatku ke námětu Dopisů sjezdu navrhl soudruhům v ÚV promyslet, jak přeradit Stalina z tohoto místa. Leninovi stačilo několik měsíců, aby poznal Stalina jako gen.taj. a spatřoval v něm cosi pro budoucnost nebezpečného. Smrt však Leninovi zabránila tento záměr uskutečnit. Z toho vyplývá další zvláštní příčina: nesplnění Leninovy vůle. Členové ÚV, delegáti XIII.sjezdu byli v této otázce nedůslední. stupek Stalinových přívrženců Zinověva a Kameněva /v té době!/ přišel v budoucnu straně drah. První výhonky demokracie nebyly ošetřeny. Postupně je zadusily silnější výhonky dogmatismu, byrokratismu, administrování. Budoucí kult "velkého vůdce" nebyla obyčejná náhoda.

M.S.Gorbačov v projevu 2.11.1987 řekl, že podle existujících dokumentů věděl Stalin o rozsahu represí i jejich masovém charakteru. Ano, věděl, a přesně. Na ř. místopředseda Nejvyššího soudu V.V.Ulrich spolu s Vyšinským mu pravidelně eferovali /často současně Molotovovi a Ježovovi/ o procesech a rozsudcích. R. 1937 podával Ulrich měsíční "přehledy" o celkové počtu osob odsouzených za "špionážně teroristickou a diversní činnost". Stalin četl všechna hlášení: i o různých úrovních, i o množství vytěženého uhlí, i - strašné je o tom hovořit - o počtech odsouzených k smrti. Stalin si rychle zvykl na násilí jako na nevyhnutelný atribut neomezené moci. Trestná mašinerie, kterou spustil naplno zřejmě - ale to už je z oblasti logických předpokladů - zasáhla fantazii nejen funkcionářů na nižší úrovni, ale i jeho samého. Např. dokonce jeho nejbližší pomocníci Molotov a Kaganovič bez reptání přijali zprávu, že manželka prvního a bratr druhého byli zatčeni jako "nepřátelé lidu". Stalin se už občas díval na společnost jako na lidské akvarium: všechno je v mé moci... Hanebným atributem ortodoxnosti lepší víry a oddanosti vůdci se stalo "škůdcovství", špionování a boj s větrnými mlýny obojetnictví. Mohlo se např. být jen v mysli připustit, že z členů a kandidátů politického byra zvolených XIV.sjezdem VKS/b/ bude šest nepřátel?! Stalin "nepřátele" likvidoval, jenže vlny zasahovaly dál a dál...Byl to tragický triumf síly. A kdo ví, zda tu při krutosti nešlo nikdy nezjištěnou duševní chorobou? Jinak lze těžko vysvětlit, proč musel v předvečer těžkých zkoušek, když už odstranil všechny své soupeře, dále "rubat" nejlepší lidi strany a státu? ~~1988~~ Týdeník aktualit č. 1/88 a č. 2/88. Kráceno.